

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نمازی که در اقتدا به امام تنها از طریق وسایل شنیدنی وصل شود

(ترجمه)

به جواب قتیبه جیتاوی

پرسش

السلام علیکم و رحمت الله و برکاته!

آیا نماز مقتدی در خانه، بالای خانه و ساحه خانه و یا جاهای دیگر با امامی که به تمام معنی از مسجد منفصل و جدا باشد، جائز است، به گونه‌ای که دیدن امام و کسانی که با امام است و یا شنیدن صدای شان برای شان ممکن نباشد؛ مگر این که از طریق وسایل صوتی و یا صفحات تلویزیونی که صدا و یا عکس را از طریق وسایل الکترونیکی جدید مانند وسایل برقی و یا اینترنت انتقال نماید، دیگر ممکن شود، آیا چنین نماز صحیح است؟

موضوع را برای ما رهنمایی نمائید، زیرا این موضوع در حال گسترش و شایع شدن است. الله سبحانه و تعالی جزای خیر نصیب کند!

پاسخ

وعلیکم و السلام و رحمت الله و برکاته!

برادرم مسئله نماز جمعه را فقهاء مورد نظر قرار دادند که در این خصوص نظریات دارند و من شنیدم که بعضی صفحات تصویری استفاده می‌شود. من نمی‌گویم که همه نظریات این فقهاء باطل است، اما چیزی که من ترجیح می‌دهم به گونه ذیل است:
بعض نصوص مرتبط به این موضوع:

1 - بخاری از عرج از ابوهریره روایت نموده است که گفت رسول الله صلی الله علیه و سلم فرموده است:

«إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ؛ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ»

ترجمه: امام تعیین شده تا به وی اقتداء صورت گیرد، پس وقتی امام تکبیر گفت، شما نیز تکبیر بگوئید و وقتی رکوع کرد، شما نیز رکوع کنید و وقتی سمع الله لمن حمده گفت، شما ربنا و لك الحمد بگوئید و وقتی سجده کرد، شما نیز سجده کنید و وقت امام نشست، شما نیز همه تان بنشینید.

2 - مسلم از اعوج از ابوهریره روایت نموده است که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرموده است:

«أَنَّما الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا
اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِساً فَصَلُّوا جُلُوساً أَجْمَعُونَ»

ترجمه: امام تعیین شده تا به وی اقتداء صورت گیرد، پس شما در مورد آن اختلاف نکنید. وقتی امام تکبیر گفت، شما نیز تکبیر بگوئید و وقتی رکوع کرد، شما نیز رکوع کنید و وقتی سمع الله لمن حمده گفت، شما بگوئید الله ربنا و لک الحمد و وقتی سجده کرد، شما نیز سجده کنید و وقت امام نشست، شما نیز همه تان بنشینید.

3 - ابوداود تخریج نموده که احمد بن ابراهیم برای ما گفت، حجاج از بن جریح حدیث گفت که ابو خالد از عدی بن ثابت الانصاری برایم خبر داد که مردی با عمار بن یاسر به مدائن بود و نماز اقامه شد که عمار پیش نماز شد و بر دوکانی استاده شد، در حالی که مردم پائین بودند، پس حذیفه پیش شد و دست آنرا گرفت و عمار آنرا متابعت کرد تا این که حذیفه آنرا پائین آورد وقتی عمار از نماز اش فارغ شد حذیفه برایش گفت آیا نشنیدی که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرموده است:

«إِذَا أَمَّ الرَّجُلُ الْقَوْمَ فَلَا يَقُمْ فِي مَكَانٍ أَرْفَعَ مِنْ مَقَامِهِمْ أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ؟»

ترجمه: وقتی مردی برای قوم امامت می‌داد، نباید به مکان بلندتر از مقام مردم استاده شود و یا هم‌مانند آن؟

عمار گفت، به همین دلیل وقتی تو دست مرا گرفتی، من از تو پیروی کردم. در بنایه شرح هدایه نوشته ابو محمد غیتابی حنفی بدرالدین عینی در شرح این حدیث گفته است:

احمد ابن ابراهیم ابن کثیر بن ذیل بن افلح بن منصور بن مزاحم عبدی ابوعبدالله مشهور به دورقی گفته است که وی شنیده که برادرش یعقوب و ابن مهدی و حجاج و اباداود طیالسی و غیر از ایشان شنیده اند که از وی مسلم، ابوداود، ترمذی، ابن ماجه و غیرشان روایت کرده که گفته ابوحاتم گفته است که او یک شخص راستگوی بوده که در بین لشکر در روز شنبه هفت روز باقی مانده به شعبان سال دوصد و شصت و چهار و فات یافته است و حجاج ابن محمد اعور و عبالمملک، ابن جریح، ابو خالد از عدی بن ثابت روایت نموده و از وی ابن جریح روایت کرده است و از ابن جریح ابوداود روایت کرده است و کلمه اسفل بنا بر ظرفیت منصوب است.

گفته آن لذالک یعنی به خاطر این گفته رسول الله صلی الله علیه و سلم است، و در اسناد این حدیث مرد مجهول است با آن هم در کتاب بنایه شرح هدایه به این حدیث استدلال شده است؛ چنانچه در فوق آنرا ذکر نمودیم که ابو محمد محمود بن احمد بن موسی بن احمد بن حسین غیتابی حنفی بدرالدین عینی متوفی ۸۵۵ هـ در کتابش آمده است: «گفتم ابوداود در سنن خود روایت نموده است از حدیث همام که حذیفه در مدائن در حالی که بالای دوکانی بود، به مردم امامت می‌داد؛ سپس ابومسعود پیراهن آنرا گرفت و کش کرد، وقتی از نمازش فارغ شد، گفت آیا نمی‌دانی که ایشان از این کار منع شدند؟ گفت چرا وقتی تو مرا کش کردی به یادم آمد، هم‌چنان روایت نموده است، از حدیث عدی بن ثابت انصاری که مردی برایم حدیث گفت که او با عمار بن یاسر رضی الله عنهما در مدائن بود و نماز بر پا شد، سپس عمار بن یاسر پیش شد و بردوکانی استاده شد و مردم از آن پائین‌تر بود، حذیفه برایش گفت: آیا نشنیدی که رسول الله صلی الله علیه و سلم می‌گفت: "إِذَا أَمَّ الرَّجُلُ الْقَوْمَ فَلَا يَقُمْ فِي مَكَانٍ أَرْفَعَ مِنْ مَقَامِهِمْ" یعنی: وقتی مردی به قوم امامت می‌داد، نباید در مکان بلندتری از جای شان استاده شود.» پایان.

با وصف این که اکثر فقهاء بلند بودن امام بر مقتدی را مکروه می‌پندارند؛ مگر بلند بودن اندک را استثنا کردند... در کتاب البیان در مذهب امام شافعی جلد ۲ صفحه ۴۲۷ آمده است: «مکروه است که امام در جای بلندتر از مقتدی قرار گیرد، شیخ ابو حامد گفته است، وقتی بلندی زیاد باشد مکروه است؛ اما وقتی بلندی کم باشد مکروه نیست.»

4 - بیهقی در سنن کبری تخریج نموده است:

«باب مقتدی که خارج از مسجد با امام نماز می‌خواند؛ در حالی که بین شان حائل است، ابوسعید از ابن ابوعمر و برای ما خبر داد که ابوالعباس محمد بن یعقوب برای ما سخن گفت که ربیع خبر داد که گفت شافعی گفته است، تعدادی از زن‌ها با عائشه همسر رسول الله صلی الله علیه و سلم در حجره شان نماز خواندند، پس عائشه گفت، شما با نماز امام نماز نخوانید، زیرا شما با حجاب تان پائین‌تر از امام هستید، شافعی رحم الله گفته است و چنانچه عائشه رضی الله عنها گفته است، ما هم می‌گوئیم.»

هم‌چنان ابو احمد مهرجانی برای ما خبر داد که ابوبکر بن جعفر برای ما سخن گفت که محمد ابن ابراهیم برای ما سخن گفت که ابن ابوبکر از مالک از شخصی که در نزدش ثقه بود، گفت که مردم بعد از وفات رسول الله صلی الله علیه و سلم در داخل حجره‌های داخل می‌شدند و جمعه در داخل آن می‌خواندند، گفت مسجد بر اهل آن تنگ می‌آمد و توسط حجره‌های ازواج رسول الله صلی الله علیه و سلم جاه را فراخ می‌کردند، در حالی که حجره‌های ازواج رسول الله صلی الله علیه و سلم از جمله مسجد نبود؛ اما دروازه‌های شان از داخل مسجد باز می‌شد، مالک گفته است، پس کسی که در گوشه‌ای از بناء مساجد که به مسجد وصل بود، نماز خواند و یا در کنار آن که نزدیک آن باشد، در این صورت جایز است و هیچ کسی از فقهاء بر این امر عیب نگرفته است. مالک گفته است، حویلی که دروازه آن بسته باشد که بدون اجازه کسی داخل شده نتواند، مناسب نیست که کسی در آن نماز جمعه را با امام با وی بخواند، هرچند که نزدیک باشد؛ زیرا او از جمله مسجد نیست.

5 - بیهقی در معرفت السنن و آثار تخریج نموده است که ربیع برای ما خبر داده است که گفت، شافعی گفته است کسی که در حویلی نزدیک مسجد و یا دور از آن باشد، جایز نیست که در آن نماز بخواند؛ مگر این که صف‌ها با هم وصل باشد، او در پائین حویلی باشد و هیچ حایلی بین شخص و صف‌ها نباشد؛ سپس سخن به آن طرف رفت که گفت اگر گفته شود در این خصوص چیزی روایت شده است؟ گفته شود که زنانی با عائشه رضی الله عنها در حجره آن نماز خواند، پس گفت:

«لا تصلین بصلاة الإمام؛ فإنکن دونه فی حجاب»

ترجمه: شما با نماز امام نماز نخوانید؛ زیرا شما در حجاب هستید. گفته است و چنانچه عائشه رضی الله عنها گفته

است، ما هم می‌گوئیم اسناد این روایت از قدیم ذکر شده، ولی جدیداً ذکر نشده است.

در روایت دیگری بیهقی از محمد بن اسحاق و مومل تخریج نموده که گفتند: زعفرانی از شافعی برای ما حدیث گفته که گفته است ابراهیم بن محمد از لیث از عطاء از عائشه خبر داده است:

«أن نسوة صلیبن فی حجرتها، فقالت: لا تصلین بصلاة الإمام؛ فإنکن فی حجاب»

ترجمه: زنانی در حجره عائشه رضی الله عنه نماز می خواندند، پس عائشه رضی الله عنه گفته است شما با امام نماز نخوانید، زیرا شما در حجاب هستید.

منظور از حجاب پرده مانع و چیزی است که بین امام و مقتدی پوشیده گی به وجود می آورد.

دوم: معنی قدوه، اقتداء در لغت از لسان العرب چنین است:

گفته می شود قدوة و قدوة به آنچه اقتداء می شود، قدوة و قدوة آنچه چیزی است که به آن سنت کرده باشد. قدوة مانند قدوة است، گفته می شود من را بر تو قدوه است و مانند آن حظی فلان حظوة و حظوة و حظة، و بر آن اقتداء کرده است، قدوة و قدوة به معنی الگو است، گفته می شود فلانی الگو است که بر آن اقتداء می شود.

فقهاء این لغت را به همین معنی لغوی استعمال کردند و در باب نماز اقتداء را چنین تعریف کردند: «اقتداء پیروی مقتدی از امام در افعال نماز می باشد.»

سوم: بنا به آنچه گذشت، آنچه من در این معانی ترجیح می دهم، این است که مقتدی به مسائل ذیل پایبند باشد:

1 - مکانی که مقتدی در آن جا نماز می خواند، شامل مکانی باشد که امام در آن مکان نماز می خواند یعنی باید مکان مقتدی مربوط به بنای مسجد و یا ساحه ای مسجد باشد... و هیچ نوع فاصل طبعی بین آن ساحه و مسجد نباشد مثلاً کانال آب جاری و یا شاهراه موترها نباشد، یعنی فاصل بالفعل بین مسجد و ساحه ای آن وجود نداشته باشد.

2 - مقتدی در جای نماز بخواند که امام خود را ببیند و یا در مکان باز نماز خواند که سایر مقتدیان را ببیند... پس نباید در اطاق نماز خواند که دروازه آن غلف و شخص داخل آن بیرون را نبیند؛ البته قابل ذکر است که رویت تصویر امام به منزله رویت خود امام نیست؛ زیرا احکام تصویر از احکام جسم واقعی فرق می کند؛ مثلاً اگر تو عکس را توسط کارت زخمی بسازی، به معنی این نیست که خود امام را زخمی ساخته ای؛ بلکه رویت عکس ارتباط به اقتداء ندارد؛ مثلاً تو عکس را در صفحه تلویزیون از مکان دور از مسجد جامع و ساحه ای آن و حتی از شهر و سرزمین دیگری می بینی، این رویت به امام و اقتداء آن ارتباط ندارد. بناءً این رویت به منزل رویت در اقتداء نیست.

3 - این که مقتدی تکبیرات امام را بشنود، خواه این شنیدن مستقیم باشد و یا توسط مکبرین صوت باشد، جایز است؛ زیرا تسمیع صوت امام جواز دارد، خواه توسط شخص مکبر باشد و یا به بزرگ سازی صوت توسط آله ای باشد؛ به همین دلیل مقتدی تکبیرات امام را می شنود و به آن اقتداء می کند.

در حاشیه دسوقی مالکی برشرح کبیر نوشته شیخ دردیر آمده است:

بزرگ سازی صوت جواز دارد، یعنی گرفتن و نصب آله ای که توسط آن تسمیع صورت گیرد جواز دارد تا با بلند کردن صوت، تکبیر را برای مقتدیان شنواید؛ پس مقتدیان با شنیدن صدا عمل امام را می دانند و اقتداء مقتدی به سبب شنیدن صدای امام جواز دارد، ولی افضل این است که امام صدای خود را بلند کند که نیاز به آله تسمیع نباشد.

4 - امام در مکان بلندتر از مقتدیان نباشد، مثل این که امام در طبقه بلند مسجد باشد و همه مقتدیان در طبقه پائین. وقتی این امور تحقق پیدا کرد، در این صورت است که اقتداء امام به وجود آمده و با این امور شروط جماعت در پشت سر امام در نماز جمعه تحقق پیدا می کند؛ اما طوری که در ابتداء تذکر دادم، من نمی گویم که همه اقوالی که

خلاف این نظر باشد، باطل است؛ بلکه این چیزی است که من آن را در این مسأله ترجیح می‌دهم و الله سبحانه و تعالی از همه عالم‌تر و با حکمت‌تر است.

برادرتان عطاء ابن خلیل ابوالرشته

۲۹ شعبان ۱۴۴۳ هـ.ق.

۱ اپریل ۲۰۲۲ م.

مترجم: مصطفی اسلام